

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

červenec 2001 / ročník 2

Pryč s EU!

Josef Šíma

MFDnes v redakčním sloupku napsala: „Unie nám otevřela brány a my jsme jí odpověděli: Moc o vás nestojíme. Je to alarmující i ostudná zpráva. ...Evropa za to nemůže... Můžeme za to my. Jako bychom se podívali do zrcadla: jsme neinformovaní, zakomplexovaní a ještě k tomu...“ a britský novinář žijící v Praze v Lidových novinách ilustroval na příkladu Irska smysl evropské integrace slovy: „Díky evropskému ideálu bratrství se časy změnilly. ...Suma, kterou Irsko... obdrželo z Bruselu v podporách a grantech, byla zhruba pětkrát vyšší než irský příspěvek do rozpočtu EU.“

Pravda a láska vítězí nad lží a nenávistí, chtělo by se říci s klasikem. EU je symbolem lásky a bratrství a kdo to nechápe, je neinformovaný, zakomplexovaný a plný nenávisti. Vstup ČR do EU je pro všechny hlavní české politické síly politickou prioritou. Koneckonců všichni významní zastánci státu vždy o vytvoření politicky centralizované Evropy snili a skrze ní chtěli odstranit pro ně hrozivý „chaos“ a „nejednotnost“. Utopický socialista Saint-Simon navrhol vytvoření nadnárodní instituce, která by tento problém řešila tak, že by každá země sice měla svůj parlament, ten by ovšem musel „uznat nadřazenost společného parlamentu, který by byl nade všemi národními vládami a který by svou silou posuzoval vzniklé rozdílnosti.“ Praktikující socialista Gorbačov prohlašoval, že: „Evropa je náš společný dům. ...Dům je to společný, ale každá rodina má svůj vlastní byt se samostatným vchodem“ a navázal na svého předchůdce stalinistického socialistu Brežněva, který již v roce 1981 při návštěvě Bonnu přišel s myšlenkou „společného evropského domu“. Nacionalistický socialista Hitler prorocky prohlašoval: „Evropské národy tvoří v tomto světě jednu rodinu. ...Není příliš rozumné představovat si, že v takovémto přeplněném domě, jakým Evropa je, je možné, aby si komunita národů zachovala dlouhodobě různé legální systémy a různé koncepty práva.“ Typický „moderní“ evropský socialista Delors prohlásil při svých osvícených úvahách o politicky centralizované měně: „Jak můžete rušit něco takového, když my jsme se z vašeho systému inspirovali při zavádění ECU? Naše ECU je evropská adaptace toho, co jste vy dělali v RVHP.“ Jak je možné, že se, obrazně řečeno, nad společným dílem budování politicky centralizované Evropy sejde Michal Gorbačov s Jacquem Delorseem a u nás třeba s Václavem Klausem, když se všichni tváří jako političtí nepřátelé téměř na život a na smrt?

Cíl, nebo prostředek?

Nikdo ze zastánců EU se nesnaží tvrdit, že politická centralizace Evropy (tj rozhodování o některých věcech evropskými politickými autoritami) je sama o sobě cílem. Všichni se shodnou na tom, že se jedná o „pouhý“ prostředek. Ovšem prostředek k čemu? Politici vzletně hovoří, že tímto cílem je mír, rovnost, solidarita, respekt k lidským právům, rozvoj kultury, prosperita apod. Problémem ovšem je, že těchto cílů nelze všech najednou (pokud vůbec jednotlivě) jednoduše pomocí politických prostředků dosáhnout. Je zřejmé, že přes svou zjevnou uslechtilost jsou některé z těchto cílů překážkou uskutečnění cílů jiných. Historie je plná příkladů, kdy se vlády zemí upnul na splnění jednoho možná uslechtilého cíle a po čase „jejich“ občané zjistili, že kvůli tomuto cíli, jenž byl prohlášen za celospolečenský, se musí vzdát mnohých jiných věcí: svých svobod, svého majetku, svého rozhodování o svých vlastních prioritách.

Každému musí být zřejmé, že různí lidé chtějí dosáhnout v životě různých cílů. Některé tyto cíle jsou vzájemně neslučitelné, jiné se vzájemně podmiňují. Je tedy třeba určovat priority. Je třeba se nějak rozhodnout. Je třeba volit mezi prioritami, které většinou nejsou kvantifikovatelné. Jak změřit svobodu? Jak solidaritu? Jak prosperitu? A hlavně, kdo přesně může uskutečnit danou volbu? A možná ještě zásadněji: Může si někdo, např. většina v parlamentu, osobovat právo silou svých hlasů vnutit ostatním svou prioritu, svou vizi ideální společnosti, svou vizi Evropy? Stručně řečeno, ve světě vzácnosti lidé nemohou mít vše, a proto se musí rozhodovat mezi alternativami. To je ovšem problém, jemuž se vě-

nuje speciální věda - ekonomie. A ekonomie nás učí, že pouze jednotliví lidé skrze své jednání demonstrují vlastní přání, svou ideální cestu životem, svůj pohled na blahobyt. Ekonomie prokázala, že užitek plynoucí z nějakého opatření, pro různé lidi nelze počítat a posléze se dostat k nějakému celkovému celospolečenskému užítku, který by pak mohl být porovnán s celkovým celospolečenským užítkem alternativního politického rozhodnutí. Politické autority tedy nemohou nikdy rozhodovat podle celkové výše „společenského užítku“ a společnost řídit. Z vlastností člověka žijícího v reálném světě vyplývá, že všeobecný blahobyt lze zvýšit pouze tak, bude-li lidem umožněno činit vlastní volby a uspokojovat tak jejich různorodé (úředníkům neznámé) potřeby. Alternativou k tomuto přístupu je použití násilí (přerozdělování), kvůli kterému mohou žít jedni na úkor druhých. Toto rozdělení společnosti na privilegované a ovládané nutně vede k porušování práv druhé zmiňované skupiny a nevyhnutelně zapříčiňuje rozklad společenských sil. Ve společnosti přestává vládnout harmonie a začíná se systematicky šířit násilí (viz TL 12/2000 o vztahu státu a společnosti).

Je důležité si uvědomit, že socialisté, kteří chtějí omezit možnost svobodného rozhodování svobodných jedinců, nechápou koordinační schopnosti trhu a popírají spravedlnost vlastnických práv, jsou velkými zastánci politické centralizace - jak národní, tak evropské. Jejich názory jsou sice mylné, ale konzistentní. Kdyby státní regulace byla prostředkem k zajištění prosperity a míru na národní úrovni (jako že není), pak by zajištění prosperity a míru na celoevropské úrovni nejlépe posloužil celoevropský stát, a tedy celoevropská vláda a celoevropská regulace. V adaptaci na české podmínky by tedy platilo, že je-li např. ministr Grégr (a ostatní ministři sociálně demokratické vlády) a jeho politika cestou k prosperitě českého průmyslu, pak ministr Grégr v roli evropského ministra průmyslu by byl zdrojem netušené prosperity celé politicky sjednocené Evropy. Je třeba ještě dále něco vysvětlovat? Logika argumentu je v pořádku, ale těžko hledat mylnější premisy. Socialisté jsou ovšem intelektuálně poctiví. Argumenty zastánců politické centralizace Evropy (což jsou v ČR stoupenci tzv. pravicových stran), kteří zároveň lamentují nad nezodpovědnou

(pokračování na straně 2)

Pryč s EU!

(pokračování ze strany 1)

a rozhazovačnou národní socialistickou vládou, jsou ovšem zcela slaboduché, naivní, hloupé a hlavně nebezpečné.

Dnešní neomezená demokracie, kdy všichni hlasují o majetku všech ostatních, dosazuje do politických funkcí mocichtivé, panovačné, namyšlené a zlo páchající individua, jejichž nejlepší kvalifikací je schopnost zalíbit se masám a obelstít své politické rivaly. Nelze vytvářet novou úroveň státu - evropskou centrální vládu - a předstávat si, že do jejího čela se postaví andělé, kteří budou konat dobro, nebo (v Keynesově duchu) že se vědeckého řízení ekonomiky ujme ekonomická aristokracie, a bude jemným dolaďováním zařizovat kontinuální prosperitu. Jakým zázrakem by se z lokálních Grégrů stala moudře vládnoucí evropská „ekonomická aristokracie“? Evropští Grégrové budou úplně stejní jako náš malý český Grégr. Jen na jeden rozdíl nelze zapomenout. Euromocný Grégr, který provádí velký třesk z Bruselu, bude těžko odstranitelné monstrum - bude totiž ještě méně pod kontrolou „voličů“ než malý český Grégr. Bude jednoduše dále od lidí, jejichž životy ve velkém měřítku ničí, a proto zpětná kontrola jeho konání bude daleko slabší. Lidé budou ještě méně vědět, co je to za člověka, co vlastně chce a jaké jsou důsledky jeho vlády. Zároveň bude ještě silněji moci působit státní a stranická propaganda, která bude usilovat o vytvoření obrazu neomylného a dobro konajícího moudrého starce, který rozvážně provádí ekonomiku neznámými rozbouřenými vodami. Stručně řečeno, evropský Grégr bez ohledu na řeč, kterou promlouvá (poslechněte si Schroedera, Jospina a další), bude mít volnější ruce a bude mít možnost provést opravdu velký Velký třesk se všemi dalekosáhlými zákazonosnými důsledky.

K podobným důsledkům ovšem nepovede pouze centrální plánování či centrální politické usměrňování průmyslu. Totéž platí pro všechny ostatní sektory včetně měnové politiky. Podobně tedy i evropský centrální bankéř napáchá s největší pravděpodobností více škody než malý český tiskář peněz, který ovšem na druhou stranu způsobí stále mnohem více škody než člověk, který by se vyhlásil za centrálního bankéře v malém městě, koupil by tiskárnu a začal by se živit tím, že by se svými kamarádem policistou postaral o to, aby všichni obchodníci vyměňovali své zboží (auta, oblečení, jídlo...) za pěknoučké papírky místního „stabilizátora měny“, které lze pořídit za pár haléřů, ale jejichž vynucená kupní síla je velká. Asi by je oba z malého města lidé rychle hnali, ale když jsou v Praze, Frankfurtu nebo dokonce v Bruselu.... To už asi nebude tak jednoduché.

Kvůli tomuto nebezpečí všichni ne-naivní autoři hovoří o výhodách politické decentralizace a konkurence mezi lokálními vládci, oproti politické centralizaci do velkých útvarů. Nebezpečí grégrizace, klauzizace či stalinizace společnosti nelze sice nikdy vyloučit, ale má-li k ní dojít, nechtě se tak stane v jedné z tisíců politických jednotek, a ne v celé Evropě. Jak trefně poznamenal Boris Jelcin v odpovědi na otázku, jaký názor má na sovětský socialistický experiment: „Zajímavý pokus, ale přál bych si, kdyby se to nejdříve vyzkoušelo na nějaké menší zemi.“ Proč se nějaký „Hitler“ neobjevil v nesjednoceném Německu, ale až v období „konsolidace německého státu“? Proč Hitler předběhl dnešní EU-manny a uskutečnil pokus o politickou centralizaci Evropy? Odpovědí je, že rozuměl povaze moci a věděl, co socialistickému politikovi umožňuje politická centralizace - jednotná měna, společná zahraniční politika, jednotné zdanění, centralizované státní školství apod.¹

Realistický pohled na povahu moci jasně ukazuje, že pro zachování nedespotické vlády nelze učinit nic lepšího, než zachovat lidem dobrý výhled na široké spektrum možných politických uspořádání. Nechtě lidé dobře vidí, jak si jejich místní vládce vede v porovnání s vládcem o pár kilometrů dál. Ať pro lidi není nákladné „hlasovat nohama“, tj. utéci před svým místním despotou a usadit se za kopcem u méně parazitického vládce. Kdo si například dnes všimne inflačního eura a prohodí cosi o nenasytnosti vlády, stejně jako si všiml dříve inflační liry a nezodpovědnosti Italské centrální banky, když existovalo porovnání s německou markou. Neinflační marka dnes ale k radosti všech etatistů de facto již neexistuje a srovnání s Amerikou (a s dolarem) lze při dostatečně silné politické propagandě lidem „rozmluvit“. Vhled do kvality „správy“ měnových záležitostí je nyní po úporném boji o zavedení eura řádně zamlžen. Jen hloupý či naivní člověk se může domnívat, že totéž nebude následovat v oblasti daní, v oblasti regulace podnikání atd. v nepřeberném množství oblastí. Čili, politici (včetně politiků, kteří se nazývají nezávislí centrální bankéři) mají v důsledku politické centralizace vždy volnější ruce a dle toho konají. Překvapuje to někoho?

Poučení z historie

Tyto úvahy nejsou ryze teoretické povahy. Jak prokazují evropští historikové, celý úspěch Evropy stojí na tomto poznání. V samotném jádru evropanství je právě konkurence a tolerance, která bylo možná kvůli politické nejednotnosti Evropy. Celé evropské dědictví civilizace - evropská kul-

tura a právo - vzniklo a rozvíjelo se díky neexistenci jednotné politické autority. Vše, co dělá Evropu Evropou, stojí proti myšlence EU - myšlence politické centralizované moci nad evropskou společností. Řečeno ekonomickou mluvou, v Evropě nastěšit „neexistovalo nic jako *Říše, a. s.*, ale řada konkurujících si *Monarchií, a. s., Knížectví, a. s. a Městských států, a. s.*“² Ekonomická spolupráce rozvíjela obchod a vice versa, soupeření mezi státem a církví podpořilo rozvoj tolerance a svobody. Respekt k soukromému majetku mohl vytvořit univerzálně platný vzorec chování, který vytvořil základ, na němž bylo možné dále stavět a rozvíjet společenskou dělbu práce, jež byla cestou k prosperitě.

„Tajemství úspěchu leží v diverzitě, jež je nutná k evoluční konkurenci. Vedla ke zkrocení státu a respektu práv jednotlivce, což zase vedlo k růstu a bohatství. Velké štěstí Evropy spočívalo v tom, že nedošlo k centralizaci politické moci.“³

Kdykoli politická moc začala získávat na síle, společenský rozvoj ustával. „Je zvláštní, s jakou ochotou tento národ přitakává nesmyslným daním ...člověk nemůže sníst masitý pokrm v obyčejném hostinci, aniž by z toho jídla přímo či nepřímou zaplatil 19 potravních daní.“⁴ Takto se podíval v lednu 1659 anglický obchodní jednatel v Haagu George Downing nad nenormální podobou holandské hospodářsko-politické situace a jeho postřeh slouží autorům do současnosti jako ilustrace toho, proč došlo v Holandsku k retardaci hospodářských aktivit a zakrňování inovativnosti holandských výrobců a obchodníků. Vysvětlují touto skutečností také to, proč se v Holandsku nevyvinul průmysl a obchod dříve než v Anglii, přestože výchozí situace byla veskrze srovnatelná. Jakkoli lze zcela jistě nalézt řadu důvodů, tím nejzásadnějším problémem byla expanze moci státu, která byla reprezentována vysokými a hlavně velmi komplikovanými daněmi.

Dovolíme si ještě jeden krátký exkurz do historie, který naznačí obecné projevy úpadku v důsledku politické centralizace. Je velmi zajímavé pozorovat, jaké byly symptomy úpadku kdysi nejmocnější evropské země - Španělska, a zamyslet se, zda tento vývoj může sloužit jako zdroj poučení pro naši současnost.

„Naskytá se nám pohled na národ, který je koncem 16. století závislý na cizincích nejen kvůli dováženým výrobkům, ale i kvůli dodávkám potravin, zatímco jeho vlastní obyvatelstvo zahálí, nebo se věnuje hospodářsky neproduktivním zaměstnáním! ...Hospodářské poměry byly takové, že se člověk stal buď studentem, mnichem, žebrákem nebo byrokratem. Žádné jiné možnosti nebyly.“⁵

S jistotou rezervou lze říci, že současné evropské státy blahobytu mohou sloužit jako ilustrace podobných společenských poměrů. Velikost nezaměstnanosti a velikost

¹ Viz více v Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*

² Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, str. 137

³ Radnitzky, Gerald: „European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design“, str. 4

⁴ Podle Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti, Rozmluvy*, 1999, str. 61

⁵ *Ibid.* str. 57

neproduktivního státního sektoru je z historického hlediska rekordní. Množství lidí věnující se neproduktivním aktivitám je skutečně závratné. Stačí si uvědomit, kolik lidí nepracuje, protože pobírá státní tzv. sociální dávky a tzv. podporu v nezaměstnanosti (žebračí), kolik lidí je uměle státem udržováno v nejrůznějších institucích tzv. vzdělávacího charakteru, které slouží státu jako nástroj snížení nezaměstnanosti (studenti), kolik lidí „pracuje“ ve službách státu (byrokrati) a kolik lidí je opět z peněz vybraných na daních živeno v nejrůznějších politických stranách a politických institucích (novodobí „mnichové“ šířící víru). Zcela zřetelně platí ekonomům známá zákonitost, že rozhodne-li se stát podporovat zahálčivé aktivity obyvatel, množství lidí, kteří se takovým aktivitám věnují, naroste.

Problémem současně podoby evropské integrace je to, že zcela opomíjí osvědčené hodnoty, které stály za úspěchem evropské civilizace – těmi jsou tolerance, svoboda a konkurence na všech úrovních. Sjedená Evropa bez hranic představuje pro politiky „politický projekt“, tj. technický problém, který se snaží řešit jako společenští inženýři. Zásadní překážkou v tomto inženýrském a konstruktivistickém přístupu představují základní elementy, s nimiž se má projekt uskutečnit – myslíci, jednající a rozhodující se lidé, kteří jsou živými bytostmi a odmítají se chovat jako mechanické části velkého soukolí. Aby sociální a socialističtí inženýři konečně pochopili fundamentální důvody, proč je jejich projekt odsouzen dříve či později k nezdaru, je nutné opakovaně ukazovat na základní odlišnosti způsobů zkoumání společnosti a přírody. Je potřeba neustále ukazovat na rozdíl mezi jednajícími lidmi jako přirozenými součástmi společenských struktur a ozubenými koly, jako součástmi komplikovaných mechanických ústrojí. Tento rozdíl má zásadní význam pro realizaci jistě odvážných megaplánů politiků, kteří jsou neustále více přesvědčeni o tom, že bez jejich „láskyplné“ péče by společnost zabředla do chaosu a násilí. Pouhé porozumění myšlenky, že každá moc státu je mocí, o kterou stát musel stát nejprve připravit společnost, je postačující k vyvrácení všech podobných katastrofických vizí chaosu a násilí.

Studium lidské společnosti, studium filosofie práva a nezastřený pohled do minulosti musí patřit do výbavy každého, kdo chce vynášet kategorické soudy o podobě politického uspořádání společnosti. Je totiž velmi problematické a nebezpečné (nezapomínejme, že mluvíme o lidech, a nikoli o ozubených kolech) tvrdit např., že já, coby demokraticky zvolený politik, jsem stoupencem realistické školy mezinárodních

vztahů a z toho důvodu je tedy nutné Evropu politicky sjednotit, aby byla protiváhou mocným Spojeným státům a Rusku.⁶ Může tato pozice ospravedlňovat iniciaci politického procesu, jehož součástí bude porušování vlastnických práv lidí, kteří mají tu smůlu, že žijí na území Francie (či Evropy)? Existuje nějaké právo (kromě „práva“ silnějšího), které by mohlo legitimizovat toto jednání? Mají lidé, kteří se nechtějí podrobit takovému experimentům (třeba „pouze“ proto, že nejsou zastánci realistické školy mezinárodních vztahů) právo se jich neúčastnit? Mají takovou možnost, aniž by byli nuceni se vystěhovat ze svých obydli a opustit Evropu?

Jelikož považujeme svobodu rozhodovat o svém životě za nepopiratelné lidské právo,⁷ svobodu, toleranci a konkurenci za zdroje evropského blahobytu a rozšiřování lidem dostupných možností volby za projev rozvoje společnosti a civilizace, jsme přesvědčeni, že hledat podobu takového uspořádání je žádoucí. Jaké je tedy politické uspořádání, kde by takovouto svobodu volby umožňovalo?

Nejzásadnějším problémem v současnosti probíhajícího postupu evropské integrace je, že diskusi na toto téma nerozvíjí. Liberalismus, se svým důrazem na svobodu, mír, právo a harmonii, je stále v evropských propagandistických pamfletech jako „největší zdroj slabosti Evropské Unie“⁸ a jeho ušlechtilé akcenty jsou nahrazovány atributy politického zápasu, kterými jsou netolerance, násilí a útlak. Proto by také neměly nikoho překvapovat dopady tohoto politického úsilí o kontinentální centralizaci a politickou moc. Evropská centralizace, harmonizace a regulace zbavuje každým dnem obyvatele Evropy posledních zbývajících nadějí na to, aby národy sjednocené a svobodné Evropy mohly na svém území vidět výsledky, které byly pro Evropu v minulých staletích typické. Co znamená ome-

mického prostoru, ve kterém bude každý obtěžkán stejnou slabostí, a doufají, že Evropa bude schopna na nějakou dobu společně pokulhávat a bránit se vnějším tlakům.⁹

EU se ovšem nerovná Evropa. Vstup ČR do EU je snahou o zapojení se v rozporu s celou evropskou historickou zkušeností do nebezpečného pokusu politicky sjednotit celý kontinent. Cesta do EU je chlácholení se nadějí, že demokratická volba zázkramem nevygeneruje evropské Grégory, Hitlera či Klause. Cesta do Evropy je na druhou stranu cestou ke kořenům evropské civilizace: jde o návrat k respektování práva, tzn. respektování života a soukromého vlastnictví. To jsou totiž jediné „evropské politiky“, které mohou platit univerzálně pro všechny lidi na zemi a nespočítávají ve vytváření privilegií. Všechna ostatní „práva“ jsou pouhou zástěrkou pro přerozdělování prováděné politickou mocí k vyvoleným od méně vyvolených. Žádné jiné právo než právo na život a majetek se nemůže označovat za právo vedoucí k obecnému blahu, neboť všechna ostatní práva poškozují jedny, aby přilepšily druhým. Jimi dosahované „dobro“ či „blaho“, jak jej politici často označují, nemůže být obecné (univerzální), tedy platné pro všechny. Cesta k evropské společnosti musí spočívat v omezení „demokratizace“ vládnutí, tj. omezením možnosti hlasování jedněch o osudu soukromého majetku druhých.¹⁰ Je to cesta ekonomicky a kulturně sjednocené Evropy, jež je založena na konkurenci malých politických jednotek – politickém uspořádání, které podporuje a uznává práva na secesi, jako základ svobodného politického uspořádání. (Více v TL 9/1990)

Chtějí-li se Evropané vrátit k hodnotám, které Evropu stvořily, musejí věnovat své úsilí nikoli tomu, aby „jejich“ politici zabránili dovozu amerických sojových bobů a levného zboží z jihovýchodní Asie, odstranili konkurenci obyvatel severní Afriky a vy-

Existují výjimky, když ale prakticky všichni intelektuálové jsou zaměstnáni nejrůznějšími odnožemi státu, nemělo by být překvapivé, že většina jejich stále obsáhlejších prací bude ať již z úmyslu nebo z nedbalosti státní propaganda.

Hoppe, H. H

žená politická moc, nízké daně a skutečně „fungování“ trhů, se v rostoucí míře lze dočíst pouze v historické literatuře. Realita tento zážitek již v Evropě nenabízí. Veškeré síly politiků (malých i velkých Grégů) jsou vrženy do úsilí o další centralizaci a receptem na každý neúspěch je zintenzivnění těchto aktivit.

Jedinou alternativou, kterou evropské vlády vidí, je vytvoření jednotného ekono-

chodní Evropy, kteří nabízejí levně svou práci, zakazovali vysílání amerických televizních seriálů, bránili vědcům, aby báдали v nestátních institucích, a hledali důvody, jak znemožnit vznik skutečně soukromým školám, ale musejí si uvědomit zkázonosnost takového počínání. Musejí si uvědomit, že si tímto podřezávají větev sami pod sebou. Jakmile si toto uvědomí, musejí vyvinout veškeré úsilí k odstranění institucí, které zneužívají moc a brání rozvoji společnosti, jež by byla založena na toleranci, úctě k člověku, respektu k jeho životu a majetku. Jen v takové společnosti vede dělba práce založená na dobrovolné směně k nárůstu blahobytu a společenskému pokroku. Lidem se pouze tak mohou otevírat nové šance, příležitosti a možnosti života, o kterých se dřívějšími generacím ani nesnilo.

⁶ Viz např. De Gaulle, který tvrdil, že evropská integrace je nutná jako prostředek, jak by bylo možné „předějit nadvládu Američanů a Rusů“. Citováno podle Pryce-Jones, David: „European Union – A Disaster in the Making“, *Commentary*, červen 1997

⁷ Bez ohledu na to, jaké je ryze filosofické důsledné zdůvodnění této pozice, toto právo bude vždy více na straně člověka samotného, jehož právem se zabýváme, než na straně člověka, který byl nějakými mocenskými politickými procedurami dosazen do jakéhokoliv úřadu.

⁸ Mathieu, Jean-Luc: *L'Union européenne*, Presses Universitaires de France, řada „Que sais-je?“, Paříž, 1994

⁹ Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 322

¹⁰ Hoppe, Hans-Hermann: „The Western State as a Paradigm: Learning from History“ v *Politics and Regimes*, sv. 30, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn

Ošidná rétorika: O (zne)užívání pojmu pojištění

Navzdory předpokladům mnohých ekonomických modelů člověk žije – a jedná – v prostředí, které je charakterizováno nejistotou. Očekávání, která si člověk formuje a na jejichž základě se rozhoduje, se mohou ukázat jako správná nebo chybná. Jakkoliv je pro člověka skutečnost, že může chybovat, nepříjemná, nemůže se nikdy nejistoty zcela zbavit – samotná představa neexistence nejistoty (tedy nemožnosti chybování) totiž není slučitelná s představou člověka jakožto autonomně rozhodující se – *jednající* – bytosti. I kdyby tak člověk pochopil všechny zákonitosti přírody, dokud bude člověk jednajícím člověkem, nikdy se nejistoty z toho plynoucí zbavit nemůže.

To však ještě neznamená, že člověk není schopen žádným způsobem problémy pramenící z nejistoty řešit. U mnoha jevů, jejichž výskyt je spojen s nejistotou, lze totiž tuto nejistotu kvantifikovat: vyjádřit pravděpodobnost nastání různých alternativ. Takto kvantifikovatelnou nejistotu – nazývanou *riziko* – lze do značné míry eliminovat prostřednictvím nástroje, pro nějž se vžil označení pojištění. Jakmile je totiž známa pravděpodobnost výskytu určitého jevu, je možné, aby mezi dvěma subjekty s rozdílným vztahem k riziku došlo k dobrovolné směně, jejímž předmětem bude *jistota*: prostřednictvím pojištění si může subjekt s větší averzí k riziku zakoupit jistotu od subjektu s menší averzí k riziku. Situaci poněkud komplikuje skutečnost, že ani zmíněnou pravděpodobnost výskytu daného jevu nelze nikdy – a to ani v případech typu „házejme kostkou“ – zcela přesně znát, ale je oběma subjekty opět pouze očekávána (odhadována) na základě zkušenosti. V každém případě však zůstává platit, že pojištění je *dobrovolný* kontrakt, z něhož obě strany očekávají prospěch.

Naprosto zásadní podmínkou pro takový dobrovolný kontrakt je nahodilost události, s jejímž výskytem jsou spojeny škody, které se pojistitel zavazuje pojištěnému krýt. Nahodilost není myšlena nezávislost výskytu dané události na lidském faktoru obecně, ale pouze jeho nezávislost vzhledem k jednání samotného pojištěného. Nejlépe se tak pojišťuje proti takovým rizikovým událostem, jejichž výskyt je zcela mimo kontrolu pojištěného. Čím větší měrou je však pojištěný schopen výskyt pojistné události ovlivnit, k tím menší části škod jsou pojistitelé ochotni se zavazovat (požadují spoluúčast pojištěného), a tím komplikovanější se (v důsledku některých ekonomii popsanych motivačních a informačních selhání) uzavření pojištění stává. Nakonec událost, jejíž výskyt by byl zcela pod kontrolou pojištěného (a která by tedy neobsahovala prvek nahodilosti), by byla naprosto *nepojistitelná*. Člověk se tak například nemůže pojistit proti tomu, že mu nebude chutnat večere nebo že spáchá sebevraždu, neboť by takový člověk nenašel nikoho, kdo by ho byl ochoten proti škodám v důsledku takových událostí pojistit.

Nemá-li být tento kontrakt jednorázovou sázkou, ale mluvíme-li o pojištění jako o předmětu dlouhodobého podnikání, je jeho dalším základním definičním znakem tvorba rezerv, kterých je používáno na krytí škod způsobených nepříznivými důsledky nějaké události, před nimiž se pojištěný zmíněným kontraktem chrání. Bez rezerv by byla pojistná smlouva pouhou hazardní hrou, o níž by nebyl – vzhledem k rozporu s účelem pojištění (kterým je eliminace rizika) – příliš velký zájem.

Dalším definičním znakem pojištění je skutečnost, že výše pojistného (ceny, kterou pojištěný platí za eliminaci rizika), z něhož se zmíněné rezervy budují, je jako každá cena určena nabídkou a poptávkou. Podobně jako existuje na neomezovaném trhu tendence k existenci jedné ceny za shodný statek, existuje na pojistném trhu tendence k existenci jedné výše pojistného za krytí stejného rizika. Z toho vyplývá, že pojištění různě rizikových nebo různě co do škod rozsáhlých událostí bude mít tendenci mít různou cenu: pojištění se proti škodě v důsledku určité události bude levnější než pojištění se proti shodné škodě v důsledku rizikovější (pravděpodobnější) události, popř. vyšší škodě v důsledku stejně rizikové události. Neomezováním trhu bude tak výše pojistného determinována škodním průběhem, který každá ze stran nějakým způsobem odhaduje a očekává. Pojistitelé budou sazby určovat podle takových kritérií, o nichž se dá očekávat, že budou ovlivňovat škodní průběh. Proto vidíme nižší sazby pojištění proti vloupání pro pojištěnce s lepšími zámky u dveří (tvoří tak skupiny s nižšími očekávanými škodním průběhem) či vyšší sazby úrazového pojištění pro pojištěnce provozující extrémní sporty (tvoří tak skupinu s vyšším očekávaným škodním průběhem).

V případě, že je v pojišťovacím vztahu zachována dobrovolnost, pojištění je charakterizováno (mimo jiné) zmíněnými třemi znaky: nahodilý prvek, tvorba rezerv a vazba mezi výší pojistného a očekávaným škodním průběhem (odhadovaným na základě určitých kritérií). Takto pojišťovnictví vzniklo a takto se po dlouhý čas rozvíjelo. Podíváme-li se však do současnosti, snadno (kromě stále zkvalitňovaných služeb) identifikujeme trend označovat termínem *pojištění* i mnoho aktivit, které některé z výše uvedených charakteristik nevykazují. Společným důvodem, proč tomu tak je, je právě opuštění principu dobrovolnosti a jeho nahrazení povinností. Pouze v důsledku donucení je možné, aby byla „pojišťována“ rizika, která jsou z podivuhodně velké části v rukou samotných pojištěných (někde se setkáváme například s pojištěním pro případ nezaměstnanosti...); aby se z pojistného netvořily žádné rezervy a přesto si pojištěnci nadále tuto „jistotu“ kupovali (vzpomeňme si, jak se lidé v naší zemi „pojišťují“ na důchod...); či aby pojistné bylo stanoveno

bez ohledu na škodní průběh (do jaké míry asi koreluje obsah motoru se škodami, které takový automobil ostatním v průměru způsobí...?). Jsou-li naše tři zmíněné charakteristiky narušeny, mění se vzájemně výhodný kontrakt (kterým pojištění tradičně bylo) v nástroj přerozdělování, v nástroj, který prospívá jedněm na úkor druhých, což jest rovněž důvodem, proč musí být tyto formy „pojištění“ násilím vynucené.

Jedná se však potom stále ještě o pojištění? Vezměme si příklad zdravotního pojištění. Ačkoliv je zdraví člověka z nezanedbatelné části otázkou způsobu, jakým o ně pečujeme, je míra, v níž se zdravotní pojišťovny podílejí na krytí nákladů se zdravotní péčí, mnohde téměř 100 %. „Rezervy“ těchto pojišťoven představují zejména vklady na účtech, kam v průběhu roku peníze přicházejí a odkud během stejné doby zase odcházejí (některé pojišťovny mají dokonce vážné problémy s tím, aby tyto peníze odcházeły včas). A nakonec je zjevné, že výše pojistného, definována jako podíl z příjmu, rozhodně škodní průběh (podmíněný zdravotním stavem a životosprávou) v potaz *nebere*. (Specialisté na kalkulaci pojistného – pojištní matematikové – se na kalkulaci zdravotního pojistného podíleli asi stejnou měrou jako na kalkulaci DPH.) Na základě čeho je potom tento současný systém označován za pojištění? Proč se to nenazývá jednoduše daní?

Existuje jeden důvod, proč jsou takovéto aktivity označovány za pojištění, a tím je skutečnost, že termín *pojištění* zní mnohokrát lépe než *zdanění* či *přerozdělování*, a je proto daleko lépe politicky přijatelný. Ačkoliv se může zdát, že se jedná o velmi „laciný“ trik, veřejnost bude obecně odpovírat zvyšování pojistného méně než zvyšování daní, snad proto, že pojistné zní více jako platba „pro sebe“ než jako dávka „ostatním“. Pojistné typu zdravotního či sociálního pojištění se často navíc ve statistikách uvádí mimo daňové břemeno, což umožňuje politikům předkládat laické veřejnosti obraz o tom, že nepřerozdělují 50 % ale pouhých 35 %.

Kromě politiků holdují takto nevázanému užívání pojmu pojištění zjevně i mnozí představitelé odborných kruhů v oblasti pojišťovnictví. Slovníky základních pojmů v pojišťovnictví tak obsahují hesla typu *daňová pojišťovací teorie* (která rovnou říká, že daně jsou vlastně formou pojistného) či *teorie úhrady potřeb* (jejíž údajnou předností je, že se již neohlíží na zastaralý koncept pojištění jakožto oboustranně výhodného kontraktu). Pokud se přistoupí na to, že jakákoliv forma získávání zdrojů k úhradě jakýchkoliv potřeb bude považována za pojištění, potom se jedná o velmi podstatnou změnu oproti původnímu významu tohoto termínu. Spíše než že by tento posun něco objasňoval a vylepšoval, lze ho interpretovat jako důkaz toho, jak lze v politice s úspěchem zneužívat natolik respektu hodné termíny, jako je *pojištění*, k označení navýsost politické aktivity, jakou je přerozdělování.

Dan Šťastný